

En svensk-jødisk historie

NJ

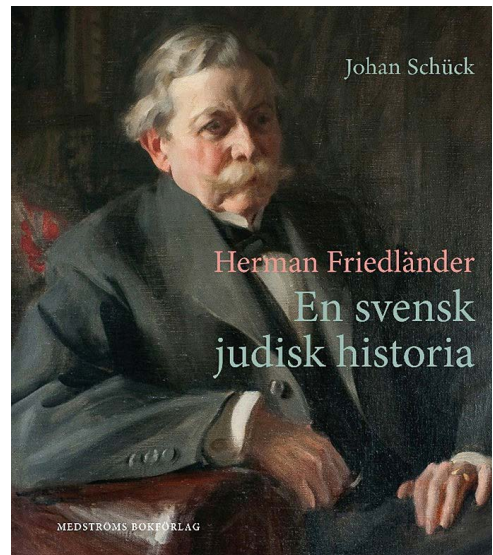
BOKANMELDELSE

DOI: <https://doi.org/10.30752/nj.119682>

Johan Schück: **Herman Friedländer. En svensk judisk historia** (Stockholm: Medströms bokförlag, 2021). 199 sider.

Da jeg nylig leste Carl Henrik Carlssons bok om jødernes historie i Sverige, ble jeg igjen slått av hvor ulik den er de norske jødernes historie. En substansiell jødisk bosetning i Norge kom som et resultat av østjødisk innvandring, hvor en rekke familier med et beskjedent utgangspunkt jobbet målbevisst med å finne sin plass i storsamfunnet. Den samme historien finnes i Sverige, men i tillegg finnes historiene om de som innvandret tidligere fra Vest- og Nord-Europa og som gjerne hadde et langt bedre økonomisk og sosialt utgangspunkt for å lykkes i sitt nye hjemland. Johan Schücks *Herman Friedländer. En svensk judisk historia* er et eksempel som illustrer forskjellen mellom de to landene, og åpner opp for spørsmålet om hva Norge gikk glipp av da de vedtok at jødene ikke hadde adgang til landet i 1814.

Herman Friedländer (1842–1920) ble født i Sverige av foreldre som innvandret fra nåværende Tyskland til Sverige i første halvdel av 1800-tallet. Familien er slik sett en av de eldste jødiske slektene i Sverige. Stikkord som entreprenørskap, industrialist, filantrop og risikokapitalist er dekkende for hans virke i samtiden, og sier samtidig alt

om klasse og tilhørighet. Friedländer grunnla blant annet en fabrikk som produserte bolter, ble portrettert av samtidens mest kjente kunstnere, donerte store beløp til den nystartede Handelshögskolan i Stockholm og i testamentet hans var det avsatt beløp til et aldershjem.

Omslaget lover en bok hvor Sveriges jødiske historie blir fortalt gjennom ett individ. Skal man ta utsagnet på alvor, har framstillingen mangler. Det spør om Herman Friedländer da ville ha vært et opplagt valg for et slikt grep – og om det i det hele tatt er mulig å skrive et lands minoritetshistorie

gjennom flere hundre år gjennom en person. Men en viktigere innvending er at fokuset på dette er jødisk historie også tidvis forsvinner. Utover at viktige aktører i og rundt Friedländers liv og virke ofte har et jødisk opphav, i seg selv ikke et tilstrekkelig kriterium for at det da er jødisk historie, blir Friedländers tilknytning til det jødiske ofte uforklart og tidvis også uklart. Snarere blir Herman Friedländer skrevet inn i samtidig svensk majoritetshistorie. Dette er synd, fordi Schück viser i bokens introduksjon at Friedländer lever i en tid hvor de svenske jødene gradvis får fulle statsborgerlige rettigheter, men hvor sosial aksept ikke automatisk følger med og hvor åpenlys antisemittisme er en del av hverdagen. Dette er typisk for den jødiske emansipasjonen overordnet i Europa. Videre må Friedländer, som forfatteren så vidt berører, forholde seg til den østjødiske innvandringen som skulle komme til å prege Sverige fra de siste tiårene på 1800-tallet. Det er altså formative år i svensk-jødisk liv Friedländer lever i. Dersom dette for eksempel hadde blitt brukt som et analytisk utgangspunkt for å forstå Friedländers liv og gjerning, hadde også framstillingen blitt mer interessant og mer systematisk knyttet til hovedpersonens jødiske bakgrunn.

Jeg savner derfor også et mer systematisk gjennomgang av Friedländers tilknytning til jødisk organisert virksomhet utover filantropi. I tillegg er dette ett av flere eksempler på at boken heller ikke er en biografi i streng forstand. Vi blir for lite kjent med personen Herman Friedländer og boken har mange sider med avstikkere i mange retninger hvor Friedländer forsvinner. Det er heller ikke en slektshistorie, selv om flere av de tidligste og betydningsfulle svensk-jødiske slektene er sentrale for historien. Til det blir framstillingen også for springende. Kanskje har det med manglende kilder å gjøre, men det får vi heller ikke vite. For mens forfatteren oppgir hvilken

bakgrunns litteratur han har benyttet seg av, redegjør han ikke for hvilke kilder og arkiver han har hentet opplysningene sine fra.

Samtidig er disse avstikkene interessante fordi de nettopp plasserer Friedländer inn i en svensk samtidskontekst og her er forfatterens styrke særlig hans kjennskap til den økonomiske historien. Også Friedländer som kunstnervern er interessant lesning. Samlet er framstillingen om Friedländers liv, virke og ettermæle en fin introduksjon for de som ønsker en kort og redegjørende presentasjon til en del av svensk-jødisk historie, men som en historiefaglig framstilling har den svakhet leseren bør være klar over. ■

VIBEKE KIEDING BANIK
Førsteamanuensis
Universitetet i Sørøst-Norge